

“Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür”, 22-23 Ekim 2015, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Alparslan NAS*

21. yüzyılda Orta Doğu coğrafyası milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkileyen çeşitli politik çatışmalara sahne olmuştur. 2000’li yılların siyasi açmazlarıyla örülü süreçlerin ardından Arap Baharı’yla başlayan 2010 sonrası dönem, toplumsal değişme noktasında çeşitli çatışmaları da beraberinde getirmiş; bu süreç belirli toplumlarda demokratikleşme bağlamında adımların atılması sonucunu doğururken, diğerlerinde politik istikrarsızlıklara neden olmuştur. Arap Baharı’nın gerçekten bir “bahar” olup olmadığının sorgulandığı günümüzde medya, bölgede gelişen politik ve toplumsal süreçlerin gerek ülkelerin yerel izleyicileri, gerekse dünya kamuoyu tarafından takip edilmesini sağlayan en önemli “araç” olarak işlev kazanmıştır. Toplumsal değişmeyi tetikleyen sosyal hareketler özellikle “yeni medya” olarak tanımlanan iletişim ağları üzerinden aktivizm sağlamış, geniş kitlelerin devrimsel bir eylemsellik etrafında bir araya gelmesine olanak tanımış ve bu açıdan geleneksel medyanın hegemonyasını olduğu kadar, siyasi egemenlikleri de derinden sarsmıştır. Diğer yandan, toplumsal olayların medyada temsil edilme biçimleri, bu olayların farklı izleyici kitleleri tarafından bilinme, anlamlandırılma ve karşılama süreçlerini yönlendirmiştir. Kültürel anlamlandırma süreçlerinin en önemli taşıyıcılarından biri olan medya, Orta Doğu coğrafyasında yaşanan politik ve toplumsal sancıların temsil edilme ve bir diğer deyişle, “inşa edilme” biçimlerini mümkün hale getirmiştir. Temsil etme işlevinden farklı olarak medyanın Orta Doğu’yu “inşa” etmesi, farklı medyaların Orta Doğu’yu öznel bir şekilde bir gerçeklik olarak anlamlandırması pratiklerine işaret etmektedir. Bu açıdan büyük harflerle tek bir “medya”dan söz etmek yerine, farklı kültürel anlamlandırma süreçlerini mümkün kılan ve gerçekliğin etrafında farklılaşan duruşlara sahip olan “medyalar”dan bahsetmek mümkün olmaktadır. Benzer bir biçimde “Orta Doğu” da, tek bir anlam ifade eden homojen bir tabirden ziyade, çeşitli ideolojiler ekseninde farklılaşan temsiller neticesinde çoğullaşan bir anlam mozaigini işaret eder hale gelmektedir.

Doğu ve Batı arasında sahip olduğu köprü işleviyle Türkiye’nin Orta Doğulu olup olmadığı tartışılmakla beraber, Orta Doğu’ya yakından tanıklık ettiği ve Orta Doğu’daki politik ve toplumsal süreçleri doğrudan deneyimlediği bilinmektedir. Ne var ki, Orta Doğu’ya coğrafi ve

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, alparslannas@yandex.com.tr

tarihsel olarak yakın konumuyla çelişkili bir biçimde, tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye’de Orta Doğu’ya dair akademik çalışmalarda geri kalındığı ve genel anlamda bir isteksizliğin hâkim olduğu uzun yıllar boyunca dikkatleri çekmiştir. Türkiye’nin kendisini siyasi ve toplumsal olarak Avrupa’ya yakın konumlandırması ve “Orta Doğu” ifadesinin söylemsel açıdan olumsuz göstergelerle inşa edilmesi, bu coğrafyaya dair akademik çalışmaların da birkaç adım geriden gelmesi sonucunu doğurmuştur. Orta Doğu’nun doğru analiz edilmesinin, toplumsal ve politik dinamiklerinin incelenmesinin, Türkiye’nin Batı ile yakınlaşmasına engel olmayacağı, aksine toplumunu ve bölgesini doğru tahlil eden bir ülkenin gerek Doğu gerekse Batı toplumlarıyla daha özgüvenli ilişkiler kurabileceği düşüncesi yakın zamana kadar yaygınlaşmamıştır. Benzer bir biçimde medyada Orta Doğu coğrafyasının, yaşadığı siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle olumsuz söylemler eşliğinde anılır olması, bu coğrafyaya karşı toplumsal bir mesafe alınmasına neden olmuştur. Oysa tarihsel olarak medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan ve çok kültürlü yapısıyla anlam kazanan bu bölgenin gerek medya bağlamında gerekse akademik bilgi üretimi açısından daha dikkatle ele alınması gerektiği aşıkardır.

Son dönemde Türkiye’nin Orta Doğu’da süregelen gelişmelerden yakından etkilenmesi, bu alanda çeşitli araştırmaların ve akademik çalışmaların yapılmasına da imkan sağlamıştır. Bunlardan biri de Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2015) konferansıdır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nin 50. kuruluş yılı çalışmaları kapsamında “Rosa Luxemburg Foundation” (Rosa Luxemburg Foundation, 2016) tarafından desteklenen bu uluslararası konferans, yurt içi ve yurt dışından çok sayıda akademisyenin katılımıyla, 22-23 Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleştirildi. Orta Doğu’daki siyasi gelişmelerin Avrupa’da medya tarafından algılanma biçimlerinin eleştirel olarak tartışıldığı açılış konuşmasının ardından gerçekleşen sekiz panelin konu başlıkları ise şunlardı: “Orta Doğu’da Savaşların ve Çatışmaların Temsili”, “Sanat ve Oryantalizm’de Orta Doğu İmajı”, “Türkiye Üzerine Tartışmalar”, “Medya Üzerinden Arap Kalkışmalarını Anlamak” “Orta Doğu’da Medya ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri”, “Orta Doğu’da İslamcılık ve Mezhepsel Çatışma”, “Bellek, Medya ve Orta Doğu” ve “Orta Doğu’da Habercilik Yapmak”.

Konferansın açılış konuşması, University of Michigan’ın Prof. Juan Cole tarafından yapılmış ve Orta Doğu’daki siyasi gelişmelerin Avrupa’da medya tarafından algılanma biçimlerini eleştirel olarak tartışmıştır. Konuşmasında Batı medyasında egemen olan Avrupa-merkezci bakış açısına değinen Cole, özellikle Arap Baharı ile birlikte medyanın bölgedeki toplumsal ve siyasal hareketleri temsil ediş biçimlerinde, Avrupa-merkezci bakış açısının daha görünür bir biçimde hissedildiğini belirtti. Cole’un vurgulamış olduğu noktalar, özellikle Batı medyasının Avrupa-merkezci yönelimlerinden sıyrılması noktasında önemli bir gereksinimi gözler önüne sermiş oldu. Konferansın “Orta Doğu’da Savaşların ve Çatışmaların Temsili” başlıklı ilk panelinde Wali Ahmadi, “Afganistan’ın Batı Medyasındaki Temsili” başlıklı sunumunu gerçekleştirmiş ve 11 Eylül Saldırıları sonrası süreçte Batı medyasının Afganistan’ı bir “öteki” olarak inşa etme biçimlerini irdelemiştir. Wali Ahmadi’nin ardından konuşmasında Alparslan Nas, “Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Medyasında Temsili: Haber Metinlerinin Eleştirel Analizi” başlıklı sunumunda, ülkesinden savaş sonucu uzaklaşarak Türkiye’ye gelen Suriyeli bireyleri konu eden olayların Türkiye’de ana akım medya tarafından söyleme dökülme

biçimlerini eleştirel olarak ele almıştır. Suriyeli bireylerin medyada bir söylem olarak ötekileştirilme pratikleri neticesinde ortaya çıkan haber dili, bu sunumun esas argümanını oluşturmuştur. Özellikle Suriyeli göçmenlerle ilgili haberlerin “Suriyeli Gerginliği” veya “Suriyeli Avına Çıkkıldı” gibi, kriminalize edici bir üslup içeren haber başlıklarıyla aktarılmasının, Suriyeli göçmenlerin haber dilinde ötekileştirilmelerine neden olduğu vurgulanmış, bu durumun ise onların topluma entegrasyonlarını daha zor hale getirdiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, haber dilinin savaşın yıkıcı etkilerinden mağdur olan Suriyeli göçmenlerin travmalarına empati sağlayabilecek bir üslupla oluşturulması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Panelin son konuşmasında Caroline McKusick, “Kürt Basın Tarihinde Hatırlama ve Gazetecilik Mücadelesi” başlıklı sunumunda, Kürt toplumun çeşitli siyasi olaylar sonucunda maruz kaldığı kayıp ve ölümlerin, bellek inşası bağlamında gazetecilik mesleğini mümkün hale getirme süreçlerini incelemiştir. Bu oturuma paralel olarak “Sanat ve Oryantalizm’de Orta Doğu İmajı” başlıklı bir panel düzenlenmiş; panelin ilk konuşmasında Duygu Coşkuntuna “Oryantalizm ve Karikatür” başlıklı sunumunda Tenten karikatürlerindeki Orta Doğu’yu ötekileştirici oryantalist dile işaret etmiştir. Panelin ikinci katılımcısı Nele Lanze, “Dijital Şiir ve Edebiyatın Arap Dünyasında Yaygınlaşması” başlıklı konuşmasında, Arap toplumunda devletin yeni medya ve dijital ortamlara yönelik baskıcı politikalarına dikkat çekerek, şiir ve edebiyat paylaşımı gibi pratiklerin sansürlenme pratiklerine ve buna yönelik geliştirilen dirençlere eleştirel açıdan dikkat çekmiştir.

Konferansın “Türkiye Üzerine Tartışmalar” oturumunda Burcu Kaya Erdem, “AKP Döneminde Orta Doğu Söylemi ve Medya” başlıklı konuşmasında, siyasal iktidarın Orta Doğu’ya yönelik politikalarını değerlendirmiş ve bu politikaların medyaya yansıma biçimlerini incelemiştir. Panelin ikinci konuşmacısı Gülseren Adaklı, “Nefret Söylemi Çalışmalarında Metodolojik Problemler” başlıklı sunumunda, Türkiye’de nefret söylemi üzerine gerçekleştirilmiş olan akademik çalışmalara değinmiş, bu çalışmaların kat etmiş olduğu noktayı değerlendirerek bu durumun handikapları ve dezavantajları masaya yatırmıştır. Panelin son konuşmacısı olan Hülya Eraslan “Mecmua-i Ahbar’ın 1908 Sonrası Sansürün Kaldırılmasını Temsili” başlıklı konuşmasında, 1908 devrimi sonrasında basın-yayın sansürünün kaldırılması ile kısa süreli gerçekleşen özgürlük ortamın, Ermenice ve Türkçe yayın yapan Mecmua-i Ahbar dergisi tarafından temsil edilme biçimlerini tarihsel olarak ortaya koymuştur.

Konferansın ikinci gününde “Medya Üzerinden Arap Kalkışmalarını Anlamak” ve “Orta Doğu’da Medya ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri” başlıklı oturumlar gerçekleşmiştir. Bu oturumlar kapsamında konuşmasını yapan Yasmeen Mekawy, “25 Ocak Devrimi’nde Medyada Olaylar ve Duygular” başlıklı sunumunda Mısır’da 25 Ocak 2011 tarihinde fitili ateşlenen devrim sürecinde sosyal medya üzerinden kitlelerin organize olma biçimlerini ele almıştır. “Siyasi Karikatürler Üzerinden Arap Baharı” başlıklı konuşmasında Asma Hedi Nairi, Tunus’ta yaşanan devrim sürecine dair sunduğu örnekler üzerinden karikatürlerin Arap Baharı’nı temsil etme biçimlerini tartışmıştır. “Irak Kürdistanı’nda Toplumsal Cinsiyet Politikası ve Gazetecilik” başlıklı sunumunda Deniz Gökalp, bölgedeki erkek-egemen kültür ve otoriter siyasi yapının insan hakları üzerine gazetecilik faaliyeti yürüten kuruluşlar için oluşturduğu dezavantajlı ortamı değerlendirmiştir. “Çukurova’da Suriyeli Mülteci Kadınlar” başlıklı konuşmalarında İlker Özdemir ve Sema

Erdoğan, Suriye'deki savaşın yıkıcı etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalan ve istihdam için Çukurova bölgesine yerleşen Suriyeli kadınların yaşadıkları zorluklara değinmişlerdir. "Orta Doğu Sinemasında Kadın Karakterlerin Temsili" başlıklı çalışmalarında Neda Zandi ve Muhammed Naser Ahadi, "Osama", "Seperation" ve "Factory Girl" filmlerinin çözümlemesiyle toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sinema diline aktarımlarını sorgulayıcı bir perspektiften incelemişlerdir. Konferans kapsamında gerçekleşen diğer iki oturum "Orta Doğu'da İslamcılık ve Mezhepsel Çatışma" ile "Bellek, Medya ve Orta Doğu" konu başlıklarıyla gerçekleşmiş; Orta Doğu'da İslamcılık ideolojisinin gelişiminden, medyadaki temsiline, medyanın belleğin inşasında edindiği kritik işlev ve toplumsal hareketlerin yeni medya olanaklarından hareketle organize olma biçimlerine temas eden çeşitli sunumlar, dinleyicilerin soruları ve katılımcıların cevapları eşliğinde gerçekleşmiştir. Konferansın "Orta Doğu'da Habercilik Yapmak" konulu kapanış oturumunda ise gazeteciler Ceyda Karan, Kadri Gürsel ve Waild Batrawi yaptıkları konuşmalarda, Orta Doğu'da yaşanmakta olan politik çatışmalar ekseninde gazetecilik faaliyetinin önemine değinmişler ve haberciliğin mevcut çatışmaların aşılması ve tüm bölgenin ihtiyaç duyduğu barış eksenli bir söylemin inşası için sahip olduğu potansiyele dikkat çekmişlerdir.

Konferans kapsamında gerçekleşen konuşmalarda yoğunlukla işlenen temalardan biri olarak göçmenlik ve mültecilik deneyimleri, Orta Doğu ve medya bağlamında oldukça önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Suriye'de 2011 yılından günümüze dek devam eden iç savaş, Orta Doğu'nun politik koşullarını derinden etkilemiştir. Bölgedeki siyasi istikrarsızlaşma ile ortaya çıkan şiddet, bölgede yaşayan milyonlarca insanı zorunlu göçe maruz bırakmış ve ortaya son derece çarpıcı bir insanlık trajedisi çıkmıştır. Yalnızca bölgenin değil, dünya kamuoyunun da gündemini meşgul eden bu insanlık trajedisinin etkileri Orta Doğu'dan taşarak Avrupa'ya ulaşmış, savaşın tahrip edici etkilerinden uzaklaşmak isteyen Suriyeliler daha iyi bir yaşam umuduyla farklı coğrafyalara akın etmiştir. Göç yollarında binlerce Suriyeli, özellikle insan kaçakçılığının mağduru olarak yaşamını yitirmiş ve bu durum Türkiye'nin de merkezinde bulunduğu göçmen ağlarında yer alan ülkeler açısından ortak bir adım atılması zorunluluğunu doğurmuştur. Savaşın yıkıcı etkilerinden uzaklaşmak amacıyla özellikle Avrupa ülkelerine sığınan Suriyeli göçmenler, Batı toplumları için de "Doğulu öteki" ile yaşamın muhtemel inşası bağlamında çatışmalara ve çelişkilere neden olmuştur. Türkiye, kapılarını açtığı 2 milyonun üzerinde Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmakta ve Avrupa ile Orta Doğu arasında bir geçiş alanı görevini üstlenmektedir. Günümüzde Suriye'deki politik çatışmalar ve terör örgütlerinin faaliyetleri devam ederken insanlık trajedileri de sürmekte, Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında göçmenlerin durumu konusunda çeşitli müzakereler gerçekleştirilmekte, ancak bu müzakerelerin savaşın ve şiddetin neden olduğu yıkımlara ne derece çözüm getirebileceği bilinmemektedir. Bu kapsamda, Suriyeli mültecilerin olumsuz yaşam koşulları ve gerek bölgede gerekse Batı toplumunda algılanma biçimleri, "Orta Doğu'yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür" konferansı dahilinde tartışılan konulardan biri olarak öne çıkmıştır.

Gerçekleşen tartışmalar ışığında medyanın, genel olarak savaş ve şiddetin, özel olarak ise Suriye'de meydana gelen politik şiddet eksenlerinin temsili ve kitlelere aktarılması noktasında oldukça kritik bir işlev gördüğünü öne sürmek mümkün olmaktadır. Medya çalışmaları alanında

kuramsallaştırılmış açılımlara göre medya olgusu, toplumsal alanda gerçekleşen olayları yalnızca temsil etmenin ötesinde, bu olayların sunum şekliyle belirli söylemlerin inşasını beraberinde getirebilmekte ve bu durum da gerçekliğin toplumsal inşasını meydana getirmektedir. Çeşitli dünya görüşlerinin konumlanmalarından hareketle medya, toplumsal gerçekliği öznel olanaklarıyla inşa etme potansiyelini taşıyan bir araç olarak işlevselleşirken, izleyicilerin toplumsal olayları öğrenme ve bilme biçimlerini yönlendirebilmektedir. Suriyeli göçmenler özelinde ele alındığında medya, gerek göçmen karşıtı söylemlerin taşındığı, gerekse göçmenlerin trajedilerine dikkat çekilerek savaşın yıkıcı sonuçlarının kitlelere aktarıldığı alanları oluşturarak, farklı söylemlerin izleyicilere ulaşabildiği heterodoks bir söylem ortamını oluşturmaktadır. Medya, mültecilere karşı nefret söylemini tetikleyebilmekte veya ona karşı eleştirel bir duruşu da öne çıkarabilmektedir. Medyanın oldukça kilit bir rol üstlendiği bu karmaşık anlamlandırma süreçlerinde, Suriyeli göçmenlerin maruz kaldıkları yaşanmışlıklar kadar, bunların medyadaki temsil edilme biçimleri bağlamında anlamlandırma pratikleri de önem kazanmaktadır. Konferans dahilinde özellikle gazetecilerin katılımıyla gerçekleşen konferansın “Orta Doğu’da Habercilik Yapmak” konulu kapanış oturumunda gazetecilik faaliyetlerinin Orta Doğu’da çeşitli mağduriyetlere maruz kalan kitleler açısından ne derece önemli bir işlev gördüğü tartışılmış ve mevcut gazetecilik ilişkileri ve diline alternatif olabilecek birtakım imkanlar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, Orta Doğu’da bireyler üzerinde yıkıcı etkiler bırakan, özellikle savaşın ve şiddetin ideolojisine karşı medyanın, barışçı ve çoğulcu bir bakış açısıyla, otoriter tüm ideolojilerden bağımsızlaşarak Orta Doğu olgusuna yaklaşması gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Medyanın bu işlevi sayesinde savaşa neden olan toplumsal ve politik koşullar sorgulanabilecek ve çatışmaların mağduru bireylerin yaşanmışlıkları daha geniş kitleler tarafından duyumsanabilecektir.

Sonuç olarak, “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” konferansı değindiği konular itibariyle Orta Doğu coğrafyasını disiplinlerarası bir bakış açısıyla inceleyen bir akademik çaba olarak dikkat çekmiştir. Konferans boyunca Orta Doğu olgusu, sinema, gazetecilik, dijital kültür, reklam ve karikatürler gibi görsel kültürün çeşitli alanları bağlamında incelenmiştir. Ayrıca, çeşitli katılımcılar belirli toplumlarda gerçekleştirdikleri saha çalışmalarından çıkan gözlemlerini paylaşmış ve bu sayede Orta Doğu’ya dair güncel bilgi ve gözlemlerin aktarılması mümkün olmuştur. Konferansın diğer bir boyutunu siyasi ve toplumsal süreçlerin analizi oluşturmuş; Türkiye’den, Irak’a, Suriye’den Mısır ve Tunus’a kadar uzanan farklı coğrafyalardaki siyasi süreçler masaya yatırılmış ve Orta Doğu’nun geleceğine ilişkin öngörüler dinleyicilerin yorumları eşliğinde tartışılmıştır. Gazetecilik mesleğini yürüten katılımcıların da habercilik perspektifinden aktif katkı sağladığı konferansta, akademinin yanı sıra gazetecilik faaliyetlerinin de Orta Doğu’yu anlamak için büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi ev sahipliğinde Ahmet Taner Kışlalı Sanatevi ve Sinema Salonu’nda paralel oturumlar şeklinde gerçekleştirilen konferansa dinleyici katılımının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ankaradan ve diğer bölgelerden medya çalışmaları ve Orta Doğu çalışmaları üzerine araştırmalar yapan akademisyen ve öğrencilerin ilgisini çeken “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” konferansındaki tartışmaların, Türkiye’de Orta Doğu ve medya bağlamında yapılmakta olan çalışmalara önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. (2015). 'Constructing' Middle East: Media, ideology and culture. Konferans duyurusu. 01.06.2016 tarihinde <http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/Conferans-Program.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Rosa Luxemburg Foundation. (2016). *Foundation*. 01.06.2016 tarihinde <https://www.rosalux.de/english/foundation.html> adresinden edinilmiştir.